

بسم الله الرحمن الرحيم

تکالیف شرعی زنان متأهل در قبال مشارکتهای اجتماعی پشتیبانی از جبهه با تأکید بر حق شوهر و تربیت
فرزند

ام‌البین صیدانلو^۱

چکیده

این پژوهش به تبیین تکالیف فقهی زن متأهل در مشارکتهای اجتماعی مرتبط با پشتیبانی از جبهه حق می‌پردازد و این مسئله را بررسی می‌کند که این مسئولیت‌ها چگونه می‌تواند بدون تراحم با حق شوهر و وظیفه بنیادین تربیت فرزند تحقق یابد. هدف مقاله، بازخوانی پنج محور شامل جهاد مالی، تشویق همسر و فرزندان، تقویت روحیه رزمندگان، دعا برای جبهه و تربیت نسلی مؤمن، در چارچوب قواعد فقهی حاکم بر زندگی خانوادگی است. روش تحقیق توصیفی - تحلیلی و مبتنی بر منابع قرآنی، روایی و فقهی است. یافته‌ها نشان می‌دهد این موارد در صورتی که با اذن یا رضایت شوهر، رعایت اولویت خانواده، عدم اخلال در حقوق زوجیت و حفظ مصالح تربیتی فرزندان انجام شود، نه تنها با حقوق خانوادگی تراحم ندارد، بلکه می‌تواند در تقویت بنیان خانواده و تعمیق تربیت دینی نیز مؤثر باشد و نقش زن متأهل را در پیوند میان خانواده و جامعه برجسته سازد.

کلیدواژه‌ها: تکالیف شرعی زن متأهل، حق شوهر، تربیت فرزند، مشارکت اجتماعی.

^۱ استاد مدرسه علمیه تخصصی شهید مطهری (رحمه الله علیه) تنکابن. . @gmail.com۱۳۹۶sidanlo

مقدمه

پشتیبانی از جبهه‌های جنگ از مصادیق «وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى» (مائده، ۲) است، اما مشارکت اجتماعی زنان متأهل به دلیل تعارض با حقوق زوجیت و تربیت فرزند، با پرسش‌های فقهی مواجه است. از سویی سیره نبوی بر حضور فعال زنان در پشتیبانی غیررزمی (مانند مداوا و تجهیز رزمندگان) تأکید دارد و از سوی دیگر فقها بر وجوب تمکین از شوهر و اولویت تربیت فرزند تأکید کرده‌اند. پرسش اصلی این است که تکالیف شرعی زنان متأهل در قبال مشارکت پشتیبانی از جبهه با تأکید بر حق شوهر و تربیت فرزند چیست و تعارضات چگونه حل فقهی می‌یابد.

در دفاع مقدس، زنان در فعالیتهای امدادی نقش داشتند، اما امروز با تغییر تاکتیک جنگ، حضور در تجمعات شبانه شکل تازه‌ای از نقش‌آفرینی است و نیاز به تبیین مرزهای شرعی بیشتر احساس می‌شود. اهمیت پژوهش در شرایط جهاد کفایی و نیاز به بسیج امت، همراه با اصل حفظ نظام خانواده است. نهاد خانواده در اسلام کانونی برای تکامل و تربیت نسل مؤمن است (روم، ۲۱). خداوند حقوقی متقابل برای زن و مرد بر اساس موازین شرعی، اخلاقی و عقلی قرار داده که با تکالیفی همراه است (محقق کرکی، ۱۴۱۱، ج ۱۳، ص ۳۵۸).

نخست. تکالیف زوجه

۱. حق شوهر (تمکین و انتظام خانواده)

یکی از مهم‌ترین حقوقی که فقه شیعه برای زوج بر زوجه مقرر داشته، «حق تمکین» است. این حق، به معنای آمادگی زن برای برقراری رابطه زناشویی و اجابت خواسته مشروع شوهر در این زمینه است (حر عاملی، وسائل‌الشیعه، ج ۱۴، باب حد النشوز). مقصود از تمکین، صرفاً جنبه جنسی نیست، بلکه شامل حضور در منزل، حفظ اسرار خانواده، و اهتمام به شئون زندگی مشترک نیز می‌شود (نجفی، ۱۳۶۲، ج ۳۱، ص ۳۰۶). هرگونه فعالیتی که از سوی زن، نظم زندگی خانوادگی را مختل کند یا مانع تمکین وی در حدود شرعی شود، ممکن است مصداق «نشوز» تلقی گردد و زن را از برخی حقوق محروم سازد (خمینی، ۱۳۹۲، ج ۲،

ص ۳۲۰) بنابراین، هرگونه مشارکت اجتماعی زن، باید به گونه‌ای باشد که در درجه اول، منافای این حق اساسی شوهر نباشد.

۲. حق فرزند و مسئولیت تربیت

تربیت فرزند، مسئولیتی الهی و اخلاقی است که بر عهده هر دو والد قرار دارد (تحریم: ۶). این مسئولیت، فراتر از تأمین نیازهای مادی، شامل تربیت روحی، اخلاقی، عقیدتی و اجتماعی کودک نیز می‌شود. وظایف والدین در قبال فرزند شامل: تأمین نیازهای اساسی، مراقبت‌های بهداشتی، آموزش آموزه‌های دینی، پرورش فضایل اخلاقی و آماده‌سازی وی برای زندگی اجتماعی در پرتو آموزه‌های اسلام است (نجفی، ۱۳۶۲، ج ۳۱، ص ۳۰۳).

زنی که متأهل است، علاوه بر وظایف خود در قبال همسر، مسئولیت خطیر مادری را نیز بر عهده دارد. در فرض تزاخم میان فعالیت اجتماعی و وظایف تربیتی، اولویت با وظایفی است که شرعاً واجب‌تر و عینی‌تر هستند.

دوم. ابعاد شرعی مشارکت زنان در پشتیبانی از جبهه

با در نظر گرفتن مبانی فقهی یادشده، مشارکت زنان متأهل در پشتیبانی از جبهه می‌تواند ابعاد گوناگونی داشته باشد که به پنج محور اصلی آن اشاره می‌شود:

۱. جهاد مالی و انفاق از اموال خود

یکی از مهم‌ترین مصادیق مشارکت زنان متأهل در پشتیبانی از جبهه، جهاد مالی است. قرآن کریم خطاب به همه مؤمنان - اعم از زن و مرد - می‌فرماید: «انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ» (توبه، آیه ۴۱)؛ نیز می‌فرماید: «وَانْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ» (بقره، ۱۹۵). در روایات نیز تأکید زیادی بر انفاق مالی زنان برای جهاد شده است. پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) به زنان فرمودند: «ای گروه زنان! به خدا سوگند من شما را از مردان در انفاق بر جهاد ضعیف‌تر نمی‌بینم» (حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۱۱، ص ۱۱۴). زنان در صدر

اسلام در جمع‌آوری کمک‌های مالی پیش‌گام بودند؛ در جنگ تبوک، زنان زیورآلات خود را برای تجهیز سپاه به پیامبر تقدیم کردند (ابن هشام، ۱۴۱۱، ج ۴، ص ۱۶۸).

از نظر فقهی، جهاد مالی برای زنان متأهل - مانند مردان - مستحب مؤکد است، مگر در شرایط وجوب کفایی یا عینی. مهم آنکه انفاق زن متأهل از اموال خود، نیازمند اذن شوهر نیست، زیرا زن استقلال مالی دارد. قرآن می‌فرماید: «لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ» (نساء، ۳۲). فقیهان بر جواز تصرف زن در اموال خود بدون اذن شوهر اجماع دارند، مگر در موارد منافات با حقوق شوهر (نجفی، ۱۳۶۲، ج ۳۱، ص ۲۳۴). بنابراین، زن متأهل می‌تواند بدون مانع شرعی، بخشی از مهریه، هدایا یا درآمد خود را به جبهه کمک کند. البته انفاق از اموالی که شوهر برای نفقه در اختیار زن قرار داده، بدون اذن شوهر جایز نیست، مگر با مقدار متعارف و رعایت مصالح خانواده. ازاین‌رو، جهاد مالی آسان‌ترین و پربارترین عرصه مشارکت زنان متأهل در پشتیبانی از جبهه است که هم با حق شوهر منافاتی ندارد و هم به تربیت فرزند آسیب نمی‌رساند، بلکه خود الگویی از ایثار را به فرزندان می‌آموزد.

۲. تشویق همسر و فرزندان به جهاد

دومین محور تکالیف شرعی زنان متأهل، تشویق و ترغیب همسر و فرزندان به حضور در جبهه و دفاع از اسلام است. این نقش که در قرآن به «نصیحت» و «دعوت به خیر» تعبیر شده، بر عهده زنان خانه‌دار است. قرآن می‌فرماید: «وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ» (توبه، ۷۱)؛ امر به معروف در مورد جهاد، شامل تشویق همسر و فرزندان به حضور در دفاع است.

در روایات به نقش حمایتی زنان از همسران مجاهد اشاره شده است. پیامبر (صلی الله علیه و آله) می‌فرماید: «جِهَادُ الْمَرْأَةِ حُسْنُ التَّبَعْلِ»؛ جهاد زن، خوش‌رفتاری با همسر است (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۵، ص ۵۰۷). برخی مفسران این روایت را چنین تفسیر کرده‌اند که زن با تشویق و حمایت از همسرش برای جهاد، پاداش جهاد را می‌برد. در سیره حضرت خدیجه (سلام الله علیها) نیز می‌بینیم که ایشان از پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای رسالت و جهاد حمایت می‌کرد (مجلسی، ۱۴۰۴، ج ۱، ص ۱۵۳). در تشویق فرزندان نیز نقش مادر بی‌بدیل است. مادران شهدا مصداق بارز این تکلیف هستند. رسول خدا (صلی الله علیه و آله) می‌فرماید: «كُفِيَ بِالْمَرْءِ

إِثْمًا أَنْ يُضَيِّعَ مَنْ يَعُولُ؛ همین گناه آدمی را بس که وابستگان خود را تباه کند (حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۱۵، ص ۲۰۳). تربیت و تشویق به جهاد، عکس تباه کردن است.

در کتاب «کافی» از امام صادق (علیه السلام) آمده است: «إِنَّ مِنْ سَعَادَةِ الرَّجُلِ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ يَعِينُهُ عَلَى صَالِحِ دُنْيَا وَ آخِرَتِهِ» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۳، ح ۱). تشویق به جهاد و دفاع از حق، یکی از مصادیق این یاری‌رساندن است.

از نظر فقهی، تشویق همسر و فرزندان به جهاد در حد نصیحت و توصیه، نیازمند اذن شوهر نیست و زن می‌تواند در خانه این نقش را ایفا کند. اما اگر تشویق مستلزم خروج از منزل، همراهی در تجمعات یا هر اقدامی باشد که با حق شوهر منافات دارد، باید اذن شوهر جلب شود (مکارم شیرازی، ۱۳۸۴، سؤال ۸۴۴). این تکلیف چنان ارزشمند است که در روایات از آن به عنوان «شرکت در ثواب جهاد» یاد شده است.

۳. تشجیع و ترغیب رزمندگان (تکبیر، شعرخوانی و تحریض)

تشجیع و ترغیب رزمندگان در میدان نبرد با ابزارهایی چون تکبیر، شعرخوانی و تحریض روحی، نه تنها اقدامی تاکتیکی، بلکه بخشی از فرهنگ جهاد در اسلام است که هدف آن تقویت روحیه مبارزان، یادآوری اهداف متعالی جهاد و ایجاد وحدت در صفوف آنان است (جوان آنالین، ۱۴۰۴).

«تکبیر» یکی از مؤثرترین ابزارها برای تشجیع رزمندگان و ایجاد رعب در دل دشمن است. شعرخوانی و تحریض نیز، روحی دو ابزار قدرتمند دیگرند. اشعار حماسی با بیان رشادت‌ها و ارزش‌های دینی، احساسات رزمندگان را برمی‌انگیزد و آنان را به ادامه مسیر ترغیب می‌کند. تحریض روحی شامل سخنان الهام‌بخش، یادآوری پاداش اخروی جهاد و تأکید بر مسئولیت دینی و اجتماعی رزمندگان است (خبرگزاری موج، ۱۴۰۵؛ خبرگزاری جماران، ۱۳۹۳) که ریشه در آیات قرآن (مانند آل عمران، ۱۹۸) دارد.

در سیره نبوی، حضور زنان در میدان جنگ برای تشجیع رزمندگان مستند است. در جنگ خندق، صفیه (عمه پیامبر) با ایجاد روحیه در سپاه اسلام نقش مؤثری ایفا کرد (ابن هشام، ۱۴۱۱، ج ۳، ص ۲۴۵). در جنگ حنین، ام سلیم و سایر زنان با شعارهای حماسی، رزمندگان را از فرار بازداشتند (مسلم، ۱۴۱۲، ج ۵، ص ۱۸۳). امروزه نیز در بسیاری از جوامع اسلامی، زنان در تجمعات پشتیبانی از جبهه با تکبیر، سرودهای انقلابی و شعارهای حماسی، روحیه رزمندگان را تقویت می‌کنند.

این عمل از نظر فقهی مستحب مؤکد و از مصادیق «اعانه بر برّ و تقوا» است که قرآن می‌فرماید: «تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى» (مائده، ۲). بااین‌حال، اگر این حضور مستلزم خروج از منزل و اختلاط با نامحرم باشد، باید با رعایت کامل حجاب و عفاف صورت گیرد و در صورت وجود حق شوهر، اذن وی نیز کسب شود. بر اساس نظر مشهور فقیهان، خروج زن برای این امور مستحب بدون اذن شوهر جایز نیست (خمینی، ۱۳۹۲، ج ۲، ص ۲۴۳). بنابراین، زن متأهل برای شرکت در تجمعات عمومی به اذن شوهر نیاز دارد؛ اما می‌تواند در محیط منزل، با گفتن تکبیر، تهیه لوازم تزئینی و سرودن اشعار حماسی به تشجیع رزمندگان پردازد و در ثواب آن شریک شود.

۴. دعا برای رزمندگان و پشتیبانی با الگوسازی برای فرزندان

دعا برای رزمندگان در سنت اسلامی، تنها یک کنش عاطفی نیست، بلکه نوعی حمایت معنوی و اخلاقی از پاسداران امنیت و کرامت جامعه است. قرآن کریم می‌فرماید: «وَاسْتَغْفِرُوا لِذُنُوبِكُمْ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ» (محمد، ۱۹). در دعای ۲۷ صحیفه سجادیه، امام سجاد (علیه السلام) برای مجاهدان اسلام استقامت و پیروزی می‌طلبد. پشتیبانی از رزمندگان می‌تواند در قالب دعا، تقویت روحیه و یادآوری جایگاه جهاد تحقق یابد (انصاریان، ۱۳۸۵).

خانواده نقش بنیادینی در انتقال ارزش‌ها دارد. فرزندان بیش از آنکه از توصیه‌های مستقیم تأثیر بگیرند، از رفتار والدین الگو می‌پذیرند. زنان متأهل می‌توانند در خانه با فرزندان خود جمع شوند، برای رزمندگان دعا کنند، قرآن تلاوت نمایند و از خداوند پیروزی جبهه اسلام را بخواهند. این کار افزون بر پشتیبانی معنوی از جبهه، الگویی ارزشمند برای فرزندان ایجاد می‌کند. کودکانی که در چنین فضایی رشد می‌یابند، ارزش‌های جهاد و شهادت را از کودکی می‌آموزند و روحیه دفاع از اسلام در نهادشان نهادینه می‌شود.

بنابراین، دعا و الگوسازی برای فرزندان نه تنها منافاتی با حقوق شوهر ندارد، بلکه در بسیاری موارد مصداقی از حقوق و تکالیف زن در تربیت نسل صالح است و در حکم «جهاد فی سبیل الله» شمرده می‌شود.

۵. تربیت نسلی مجاهد (فرزندآوری و تربیت)

بالا‌ترین و پایدارترین شکل پشتیبانی از جبهه، تربیت نسلی مؤمن، انقلابی و آماده خدمت به دین است. زن متأهل با «فرزندآوری» و «تربیت صحیح» فرزندان خود در راستای ارزش‌های اسلامی و انقلابی، سرمایه‌گذاری بلندمدت برای جبهه حق انجام می‌دهد. قرآن می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا» (تحریم، ۶). در روایات نیز بر حسن تربیت فرزند تأکید شده است. رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) می‌فرمایند: «كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ» (بخاری، ۱۴۲۲، ج ۲، ص ۲۳). مادران مسئول نگهداری و تربیت فرزندان هستند. شهید مطهری می‌گوید: «مادرانی که فرزندان خود را در دامن خود با ارزش‌های اسلامی تربیت می‌کنند، در خط مقدم جهاد فرهنگی قرار دارند» (مطهری، ۱۳۷۵، ص ۲۴۳). از نظر فقهی، این تکلیف با حق شوهر منافات ندارد؛ بلکه هر دو والد در قبال آن مسئول هستند. در فقه، کوتاهی در تربیت صحیح فرزند موجب تضییع حقوق او و مسئولیت والدین دانسته شده است (نجفی، ۱۳۶۲، ج ۳۱، ص ۳۲۱). بنابراین، زن متأهل، حتی در صورت امکان مشارکت در سایر ابعاد پشتیبانی از جبهه، باید همواره اولویت اصلی خود را بر تربیت نسلی قرار دهد که بتواند در آینده پرچم‌دار دفاع از حق باشند.

نتیجه‌گیری

مشارکت اجتماعی زنان متأهل در پشتیبانی از جبهه، امری مبارک و ارزشمند است که ریشه در آموزه‌های عمیق اسلامی دارد. با این حال، این مشارکت باید همواره در چارچوب موازین شرعی و با رعایت اولویت‌های بنیادین خانواده—یعنی حق شوهر و تربیت فرزند—صورت پذیرد. فقه شیعه با ارائه چارچوب‌های روشن، امکان هم‌افزایی میان این دو حوزه را فراهم آورده است. محورهای چون جهاد مالی، تشویق اعضای خانواده، دعا، پشتیبانی روحی و فرهنگی، و مهم‌تر از همه، تربیت نسلی مجاهد، از مهم‌ترین ابعاد مشارکت مشروع زنان در این عرصه محسوب می‌شوند. رعایت قاعده «اهم و مهم» و تشخیص اولویت‌ها، کلید موفقیت در این مسیر است تا زن مسلمان بتواند هم در سنگر خانواده و هم در سنگر اجتماع، به بهترین نحو ایفای وظیفه نماید.

فهرست منابع

- قرآن کریم.
- صحیفه سجاده.
- ۱. ابن هشام حمیری، عبدالرئوف. (۱۴۱۱ق). *سیره النبویه*، بیروت، دار المعرفه.
- ۲. انصاریان، حسین. (۱۳۸۵). *تفسیر و شرح صحیفه سجاده*، قم، دارالعرفان.
- ۳. بخاری، محمد بن اسماعیل. (۱۴۲۲ق). *صحیح البخاری*، بیروت، دار ابن کثیر.
- ۴. *روزنامه جوان*. (۱۴۰۱). «مداحی حس یاری حسین زمان را میان رزمندگان برمی‌انگیخت»، www.javanonline.ir.
- ۵. حر عاملی، محمد بن حسن. (۱۴۰۹ق). *وسائل الشیعه إلى تحصیل مسائل الشریعه*، قم، مؤسسه آل البيت.
- ۶. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای (رحمه الله علیه)، farsi.khamenei.ir.
- ۷. خبرگزاری جماران. (۱۳۹۳). «شعر دفاع مقدس، تجلی حماسه و عرفان»، www.jamaraman.news.
- ۸. خبرگزاری موج. (۱۴۰۵). «قدرت نغمه‌ها در روزهای سخت»، www.mojnews.com.
- ۹. خمینی، سید روح الله. (۱۳۹۲). *تحریر الوسيله*، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- ۱۰. خویی، سید ابوالقاسم. (۱۴۱۰ق). *مبانی تکملة المنهاج*، نجف، مطبعة الآداب.
- ۱۱. شیخ مفید، محمد بن محمد بن نعمان. (۱۴۱۳ق). *المقنعة*، قم، کنگره جهانی شیخ مفید.
- ۱۲. علامه حلی، حسن بن یوسف. (۱۴۱۴ق). *تذکره الفقهاء*، قم، مؤسسه آل البيت.
- ۱۳. کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۴۰۷ق). *الکافی*، تهران، دار الکتب الإسلامية.
- ۱۴. مجلسی، محمد باقر. (۱۴۰۴ق). *بحار الأنوار*، بیروت، دار إحياء التراث العربی.
- ۱۵. محقق حلی، جعفر بن حسن. (۱۴۰۸ق). *شرائع الإسلام فی مسائل الحلال و الحرام*، قم، مؤسسه اسماعیلیان.

۱۶. محقق کرکی، علی بن الحسین. (۱۴۱۱ق). جامع المقاصد فی شرح القواعد، قم، مؤسسه آل البيت (عليهم السلام) لاحياء التراث.
۱۷. مسلم بن حجاج نیشابوری. (۱۴۱۲ق). صحيح مسلم، بیروت: دار الجیل.
۱۸. مطهری، مرتضی. (۱۳۷۵). مجموعه آثار، تهران، صدرا.
۱۹. مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۸۴). استفتائات جدید، قم، مدرسه امام علی بن ابی طالب.
۲۰. نجفی، محمد حسن. (۱۳۶۲). جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام، بیروت، دار إحياء التراث العربی.